

Особливості висвітлення воєнних конфліктів телемережами США (на прикладі CNN)

Розглянуто особливості висвітлення війни в Перській затоці та війни в Іраку телемережею CNN; досліджено тематику матеріалів; проаналізовано стандарти, якими керувалися журналісти CNN під час висвітлення воєнних конфліктів; розглянуто, як ці стандарти могли впливати на настрої аудиторії та як аудиторія могла впливати на них.

Ключові слова: війна, CNN, відповідальність, професійна етика, самоцензура, збалансованість.

The article researches tendencies of CNN coverage of war in Persian Gulf and war in Iraq, studies main topics of war stories, aired by CNN; analyses standards of war reporting and examines how these standards could influence the audience and how the audience could influence them.

Keywords: war in Iraq, CNN, responsibility, professional ethics, self-censor, informational balance.

Рассматриваются особенности освещения войны в Перском заливе и войны в Ираке телесетью CNN; исследуется тематика материалов; анализируются стандарты, которыми руководствовались журналисты CNN при освещении военных конфликтов; рассматривается, как эти стандарты могли повлиять на настроения аудитории и как аудитория могла влиять на их.

Ключевые слова: война в Ираке, CNN, ответственность, профессиональная этика, самоцензура, сбалансированность.

Висвітлення воєнних конфліктів дає унікальну можливість проаналізувати, як формуються та змінюються журналістські стандарти в екстремальних умовах, що впливає на об'єктивність журналістів, тематику матеріалів; відстежити, чи здійснюється вплив на представників ЗМІ з боку влади, військових та аудиторії; з'ясувати, чи впливають самі ЗМІ на перелічені категорії та як саме.

У статті зроблено спробу дослідити, як висвітлювала найпопулярніша телемережа в США воєнні дії та як це могло вплинути на аудиторію. Відповіді на ці запитання мали б допомогти українським журналістам уникати помилок під час роботи в зоні воєнних дій у майбутньому; у цьому полягає актуальність дослідження.

Висвітлення воєнних конфліктів американськими ЗМІ аналізували, зокрема, Е. Хоскінс, Д. Холлін, Д. Калдвел, М. Шапіро, Ф. Тейлор, П. Вірлілю та Ж. Бодріяр. Зазначені медіааналітики вивчали висвітлення воєнних конфліктів американськими ЗМІ загалом, новизна ж цієї роботи полягає в тому, що в ній проаналізовано особливості висвітлення таких конфліктів окремо телемережею CNN. Для цього було зроблено контент-аналіз майже 300 матеріалів, підготовлених журналістами CNN під час двох знакових для американських ЗМІ воєнних конфліктів: війни у Перській затоці та війни в Іраку. Проаналізовані матеріали виходили в ефір у вечірніх випусках CNN у перший тиждень війни в Перській затоці, а також упродовж місяця, поки тривала війна в Іраку: у період від 20 березня 2003 р., коли війська США увійшли до Іраку, до 23 квітня 2003 р., коли Президент США Д. Буш зробив заяву про офіційне закінчення війни і повалення режиму С. Хусейна. Тексти цих матеріалів було взято з сайту CNN. Ми порівняли висновки на-

шого дослідження з висновками зазначених медіатеоретиків, а також взяли до уваги результати дослідження американських учених з Університету Джорджа Вашингтона Ш. Едея, С. Лівінгстона та М. Хеберт, опубліковані у журналі "The Harvard International Journal of Press/Politics" [1]. У своїй роботі вчені досліджували висвітлення війни в Іраку п'яти американськими телемережами (ABC, CBS, NBC, CNN, Fox News Channel [FNC]) та арабським супутниковим телеканалом "Аль Джазіра".

На початку війни в Перській затоці для CNN стало знаковим те, що вона була єдиною службою новин, яка мала репортерів у Багдаді й вони могли робити репортажі у прямому ефірі за допомогою супутникового телефону. У 1991 р. телемережу в Багдаді представляли Пітер Арнетт, Бернард Шоу та Джон Холімен. Усі вони перебували в номері, розташованому на дев'ятому поверсі готелю "Аль-Рашид" у центрі Багдада. Більшість репортажів, які журналісти передавали у центр CNN в Атланті, були описами того, що вони могли побачити; спосіб передачі інформації більше притаманний не для телебачення, а для радіо. Їхні описи були обмежені видом із вікна в кімнаті готелю. Те, що вони могли бачити, — спалахи від іракських ракет і вибухи бомб, скинутих військами коаліції. Саме ці образи домінували в їхніх репортажах.

Для репортажів CNN із Перської затоки характерне домінування теперішнього часу: "повітряна атака триває", "у нас є інформація", "усім наказали". У проаналізованих матеріалах 67 % використаних дієслів вжито в теперішньому часі, що мало надавати репортажам драматичності та важливості. Журналісти використовували описи того, що діється навколо, висвітлювали процеси, які тривали в момент передачі

інформації, розповідаючи про події, які або щойно трапилися, або мають відбутися за мить. Дослідниця С. Маріотт називає такий спосіб інформування експериментальною моделлю журналістики [2, 51].

На додаток до фокусу на теперішньому часі в репортажах журналісти також часто використовували майбутній час (28 % від загальної кількості дієслів). Глядача намагалися втримати постійними обіцянками подій, що наближаються.

Таке поєднання та змішування теперішнього та майбутнього часу в телерепортажах призвело до створення нового часу — "розгорнутого теперішнього" [3, 42–50]. У ньому розмита або зовсім стерта межа між теперішнім і майбутнім, тому майже неможливо визначити, з яким часом маємо справу.

На думку Х. Новотни, зловживання "розгорнутим теперішнім" має негативні наслідки для аудиторії: вона втрачає відчуття часу. Причиною цього є безперервні стрибки у розповіді між різними місцями та розмиття часової послідовності. Події у випусках новин рідко подавали у порядку, в якому вони трапилися. При порядковому розміщенні цінність інформації у випусках новин домінувала над часовою послідовністю, іншими словами, ті сюжети, які мають найбільшу інформаційну цінність, з'являлися у новинах першими, що призводило до втрати лінійності розповіді.

Притаманною для висвітлення CNN війни у Перській затоці є також повторюваність, безперервність подання новин, яку медіадослідники називають "ефектом CNN". Більшість сюжетів, які показувала CNN під час війни у Перській затоці та війни в Іраку, повторювалася. Це стосується як репортажів, так і відеокадрів, які показували багаторазово, змінюючи коментаторів та ведучих. Слабким моментом подібного висвітлення є те, що при потребі безперервного наповнення ефіру інформаційний потік рідко узгоджувався з новинним. Репортери, які перебували в зоні воєнного конфлікту, опинилися перед проблемою браку новин. Наприклад, під час війни в Перській затоці журналісти в Багдаді тоді, коли за вікном нічого не відбувалося, нескінченно повторювали свої враження та висловлювали припущення щодо того, що і де може трапитися далі. Жорстко критикує такі повторення та систему цілодобового подання новин медіадослідник Ж. Бодріяр: "Вихвалити постійне коментування подій... так званий "тип CNN" <...> — професійна і функціональна дурість. Безперервні новини дозволяють нам побачити порожність та поверховість телебачення так, як ніколи раніше <...> ніхто не каратиме експерта чи мовця за ідіотизми та абсурд, який він повідомляв день перед тим, оскільки вчорашні коментарі стираються коментарями сьогоднішніми. У такий спосіб кожного піддають амнезії за допомогою цих ультрашвидких телефонних репортажів та коментарів" [4, 34]. На думку науковця, ефект CNN призводить до "амнезії аудиторії" [4, 56].

Ще однією рисою, притаманною медіависвітленню війни у Перській затоці, є дедалі більша асиміляція журналістів із подією. Репортери все частіше почали з'являтися у кадрі. Вони стали частиною історії, яку розповідають. Це частково пов'язано з візуальним стилем телебачення й тим, що Дж. Калдвел називає "телевізуалізацією" (televisuality) — "стилізованою виставою-ексгібіціонізмом, яка поєднує в собі багато поглядів" [5, 5].

"Глядачів навмисно залучали до багаторазового та одночасного перегляду уривків непослідовної інформації, яка переобтяжувала увагу поєднанням візуальних, просторових, жестових та іконічних сигналів. Тож це можна назвати телевізуалізацією — феноменом комунікативного та семіотичного перевантаження [5, 24].

Перенасичення слоганами, зображеннями, різними образами і текстом створює так зване середовище телевізійних новин. Йому притаманний відеографічний стиль. Прикладом такого стилю може бути технологія передачі зображення "екран в екрані", коли з'являється кілька телевікон одночасно. Синхронності вдається дотримуватися завдяки використанню кадрів, поданих через численні супутникові канали, які поєднуються на екрані в мінімізовані фрагменти різних часів та місць. Координацію відеографіки разом із образом диктора та іншими коментаторами називають "виглядом CNN" [6, 78].

Успіх CNN 1991 р. — хрестоматійний. Незважаючи на спочатку виключно аудіовисвітлення війни у Перській затоці, у 1991 р. телебачення мало вже дуже великі відеографічні можливості. Попри це, при висвітленні воєнних конфліктів спостерігається тенденція до спрощення образів як текстових, так і відео-. Наприклад, CNN сконструювало у своїй студії декорації спрощеного пейзажу, який можна було побачити у Перській затоці: пустелю та захід сонця. Програму було подано в ефір на початку збройного конфлікту, коли глядачі все ще призвичаювалися до думки про війну і вивчали її обставини. Так було створено співвідношення між тим, що відбувалося у студії, та в зоні воєнних дій. Стиснення, спрощення образу Середнього Сходу (імперсоналізовані пустеля і сонце) сприяли створенню у глядачів спрощеного сприйняття всього регіону; подібне відеографічне новинне середовище зумовлювало формування абстрактного сприйняття людей, місць та подій, а з часом — утворення "нереального" сприйняття війни. М. Шапіро, посилаючись на роботу П. Вірліліо, дає визначення "нереальності" як "процесу, через який все більш абстрактні та віддалені моделі символічних образів замінюють стосунки, людей та місця, опосередковуючи їх, отже, впливаючи на їх сприйняття" [7, 52].

Тенденції до спрощення можна спостерігати і під час висвітлення CNN війни в Іраку. Проте якщо під час війни в Перській затоці ця тенденція стосувала-

ся як інформації, так і відеообразів, то під час війни в Іраку спрощення відеоряду не таке очевидне. Це пояснюється тим, що війна у Перській затоці була більше фотографічною, ніж відеографічною, оскільки відеооператори на той час ще не були такими мобільними – роботу ускладнювало важке обладнання; під час же війни в Іраку оператори мали набагато більший доступ до подій, а телемережа, відповідно, багатший вибір відео. Якщо під час війни в Перській затоці було акредитовано лише 12 операторів, під час війни в Іраку при військах США акредитували понад 600 журналістів. З ними перебувало майже 100 відеооператорів. Під час війни в Іраку тележурналісти мали, як ніколи до того, високий доступ до зони воєнних дій, можливість пересуватися та жити разом із військовими та робити велику кількість прямих включень.

Як стверджує британський журналіст Д. Путнем, операція "Визволення Іраку" стала війною, яка відбувалася на телебаченні. Тим часом пропаганда війни відбувалася через телебачення [8, 50–57].

Як і передбачалось, у матеріалах CNN домінували матеріали, зроблені з поля бою. 60 % проаналізованих матеріалів журналістів, що повідомляли про події з території Іраку та сусідніх країн, присвячувались опису особливостей та перебігу воєнних дій.

Телемережа зосередилася на висвітленні вузького спектра тем, фокусуючись переважно на урядових справах, війні в Іраку, криміналі, знаменитостях і надзвичайних ситуаціях. Згідно з "Дослідженням стану мас-медіа США" за 2004 р., що зроблене грантовим Проектом з досконалості у журналістиці, 62 % ефірного часу на CNN надавалося кореспондентам, коментарям та інтерв'ю у прямому ефірі. Також понад 68 % у телемережі становили повтори інформації без жодного її оновлення. Лише 5 % повторних повідомлень, згідно з дослідженням за 2003 р., подавали нову інформацію та факти.

Дослідження змісту матеріалів свідчить про брак аналізу військової стратегії та тактики. Цій темі присвячено лише близько 4 % матеріалів, які вийшли в ефір. Отже, можна констатувати певну фрагментарність у поданні пояснень про перебіг війни. Виконавчий президент CNN І. Джордан пояснює це природою телебачення, що, як окремий вид ЗМІ, не здатен забезпечити цілісного висвітлення події: "Жоден вид ЗМІ не може забезпечити цілісної картини. І, хоч яким професійним було телебачення, і глядачі орієнтувалися лише на телевізійні сюжети, їх погляди були б обмеженими. Телебачення могло висвітлювати події так, як цього не робили газети. І, навпаки, в газетах з'являлися репортажі, яких ви ніколи не знайшли б на телебаченні. Люди, які хочуть бути добре проінформованими та бачити цілісну картину події, мають проаналізувати повідомлення різних типів ЗМІ" [9].

Брак аналізу воєнних дій І. Джордан пояснює обмеженістю ефірного часу.

Щодо тематики інших репортажів, 7 % матеріалів подавали різноманітні відомості про С. Хусейна, 3 % – про плани з подальшого відновлення Іраку.

У майже 7 % проаналізованих матеріалів журналісти CNN розповідали про взятих у полон американськими військами іракців. Тим часом менше 1 % репортажів – про військовополонених американців.

Близько 8 % проаналізованих матеріалів CNN повідомляли про жертв серед військових коаліції, проте менше 1 % – про жертв серед іракських військових; трохи більше уваги приділила телемережа інформації щодо жертв серед цивільних іракців – їм було присвячено близько 5 % репортажів.

Варто також згадати про події, які телемережі ігнорували. Як стверджують дослідники з Університету Джорджа Вашингтона, жодна з американських телемереж не приділяла достатньої уваги висвітленню думки опозиції, незважаючи на численні міжнародні акції протесту, в яких брали участь тисячі людей, та опитувань, які показували, що приблизно п'ята частина всіх американців проти війни, відомості про ці події не потрапляли в ефір. Про це свідчить і наше дослідження. З'ясовано, що акції протесту висвітлювалися лише в 1,2 % усіх матеріалів, які виходили у вечірніх випусках CNN під час війни.

Так само недостатньо повідомляли американським глядачам і про заяви світових лідерів та про антивоєнні протести в інших країнах.

Отже, можна говорити про фрагментарність висвітлення війни в Іраку і брак пояснень цілісної картини воєнних дій та їх перебігу. Дослідження показало, що в матеріалах ЗМІ про воєнні конфлікти домінували епізодичні репортажі з поля бою.

Також спостерігається певна тенденція до переважання подання інформації про війська коаліції, їх військовополонених та жертв, тоді як повідомлень щодо військових іракської армії набагато менше. Проте це можна пояснити обмеженим доступом до інформації про іракських військових.

Слід зазначити, що заяви американської влади мали привілейований статус у ЗМІ, а система "прикріплення" журналістів до військових сприяла прихильності журналістів та збільшенню кількості матеріалів, які висвітлювали американських військових з людської точки зору, що, у свою чергу, у певній мірі впливало на погляди та сприйняття аудиторії. У дослідженні показано, якими стандартами керувалися журналісти, висвітлюючи воєнні конфлікти, та що чинниками, які на них впливали, був не тиск із боку влади та військових, а швидше самоцензура, позиціонування себе як громадянина певної країни, а також правила та стандарти ЗМІ, у якому вони працюють.

Варто зауважити, що образ війни, репрезентований американській аудиторії, був "очищеним", відредагованим на двох рівнях:

- 1) самими журналістами;
- 2) на рівні редакцій ЗМІ.

Цей образ не містив кривавих сцен, розбіжностей у поглядах щодо війни різних представників влади, зображень антивоєнних протестів, натомість демонстрував потужну зброю, вражаючу графіку та героїчні подвиги солдатів.

З'ясовано, що CNN часто вдавалася до повторів тих самих новин без оновлення різними службами телемережі. Це призвело до того, що журналістські стандарти варіювалися навіть у межах однієї інформаційної служби. Те, що повідомляла американська служба CNN, могло не відповідати стандартам міжнародної служби телемережі.

У дослідженні показано, що в матеріалах ЗМІ про воєнні конфлікти домінували епізодичні репортажі з поля бою, які, хоча й були найважливішими подіями дня, у кінцевому результаті перевершували висвітлення інших важливих аспектів війни, не сприяли створенню у свідомості аудиторії цілісного образу воєнного конфлікту. У цих репортажах спостерігалися плутанина, хаотичність, недостатня якість, бракувало взаємозв'язків і навіть порядку в поданні інформації.

Тенденції до фрагментації та подібності не є новими в культурі загалом і в медіа зокрема, та вони мають інші наслідки, коли йдеться про новини. Оскільки

журналістика — це те, як люди пізнають світ поза власним досвідом, то, коли вона фрагментується, це позначається і на тому, ЩО знають громадяни, навколо ЧОГО вони згуртовані та ЯК вирішують проблеми.

1. *Aday, S.* Embedding the Truth: A Cross-Cultural Analysis of Objectivity and Television Coverage of the Iraq War / S. Aday, S. Livingston, M. Hebert // *The Harvard International Journal of Press/Politics*. — 2005. — Vol 10. (Is. 1). — P. 3–21.
2. *Mariott, S.* Intersubjectivity and Temporal Reference in Television Commentary // *Time and Society*. — 1995. — Is 4(3). — P. 51.
3. *Nowotny, H.* Time — The Modern and Postmodern Experience / H. Nowotny. — Cambridge : Polity Press, 1994.
4. *Baudrillard, J.* The Gulf War Did Not Take Place / J. Baudrillard. — Sidney : Power Publications, 1995.
5. *Caldwell, J.* Televisuality — Style, Crisis, and Authority in American Television / J. Caldwell. — New Brunswick, 1995.
6. *Bolter, J. D.* Remediation: Understanding New Media / J. D. Bolter, R. Grusin. — London : The MIT Press, 1999.
7. *Shapiro, M. J.* Violent Cartographies — Mapping Cultures of War / M. J. Shapiro. — London : University of Minnesota Press, 1997.
8. *Puttnam, D.* News: You Want it Quick or Do You Want it Good? // *British Journalism Review*. — 2003. — Vol. 14.
9. *Issacson, W.* CNN executives: Let reporters cover war / W. Issacson, E. Jordan. — 2003. — <<http://www.cnn.com/2003/US/01/07/isaacson.jordan.letter/index.html>>.
10. *McLuhan, M.* War and Peace in the Global Village / M. McLuhan, Q. Fiore. — Corte Madera : Ginko Press, 2001.

